

DEFORMAREA ADEVĂRULUI PRIN LIMBAJ

Autor: Andrei Marin | 16 iulie 2022

Relația dintre limbaj și adevăr se construiește prin raportarea la capacitatea omului de a transmite un mesaj, căruia i se poate atribui o valoare de adevăr. De aceea, ne putem imagina limbajul ca fiind o formă de semnal. Orice semnal am transmite, acesta are o capacitate limitată de a purta informație. Pentru comunicarea umană, această limită este suficient de redusă încât să se impună utilizarea unui mijloc convențional de comprimare a informației. Procesul este similar cu arhivarea unor fișiere pe computer. De aici știm că tehnicile de comprimare puternică sunt mai costisitoare ca timp de execuție. Fenomenul este absolut firesc și îl întâlnim și în viața de zi cu zi: ne putem imagina că nu putem înghesui oricât de mult cărțile dintr-o bibliotecă fără să ne îngreunăm accesul la acestea. De aceea nu lucrăm pe computer numai cu fișiere arhivate, deși ar fi mult mai economicos ca spațiu de stocare. Din același motiv, preferăm să avem un vocabular mai dezvoltat, deși, teoretic, am putea să aplicăm tot felul de tehnici de comprimare a mesajelor. Cunoaștem exemplul abrevierilor, care comprimă mesajele noastre, însă atunci când sunt folosite în exces pot face mesajul de neînțeles. De partea cealaltă, un vocabular prea amplu devine mult prea specific și nu reprezintă altceva decât o povară pentru memorie.

Elaborarea individuală a cuvintelor este rezultatul unei operații de clasificare a diferitelor noțiuni, respectiv de corelare în diverse moduri a acestora. Procesul de construcție a limbajului conține o esențializare la originile sale. Noi ne referim la esența unor concepte, accesibile de multe ori prin mijloace imperfecte, cum sunt simțurile. Descrierea minuțioasă a unei noțiuni prin intermediul limbajului este întrucâtva o luptă contra curentului. Prin limbaj, încercăm să surprindem esențele, urmând ca detaliile să se regăsească numai la intersecția unor asemenea trăsături fundamentale. De aceea, o descriere literară de valoare nu se distinge prin completitudine, ci prin concentrarea judicioasă asupra câtorva detalii.

Omul este limitat constructiv în capacitatea sa de comunicare, iar limbajul este singura cale prin care poate transmite mai departe frânturi de adevăr. Din punct de vedere informațional, nu avem o limită minimă a cantității de informație care să reprezinte *the truth, the whole truth, and nothing but the truth*. Evoluția pistelor de investigație și

interogare pe parcursul unei anchete criminale dovedește că niciodată nu reușim să comunicăm suficientă informație pentru a configura un adevăr valorificabil. Nu discutăm aici despre problemele pe care le pune demersul de a ajunge la ceea ce să putem numi adevăr, care se adaugă ideilor deja prezentate, fără însă a le modifica concluzia.

După ce am admis deformarea inerentă pe care o suferă adevărul prin comprimare, putem să ne preocupăm de impactul parazit al limbajului în transmiterea unei anumite idei. Același mesaj poate fi transmis în forme lingvistice diferite astfel încât să suscite reacții multiple. Conceptul matematic a cărui interpretare o regăsim aici este „convoluție“. Această operație transformă o funcție după forma pe care o ia o altă funcție. Rezultatul operației poate fi semnificativ diferit de oricare dintre funcțiile de pornire. Aplicațiile acestei operații sunt foarte numeroase, multe provenind chiar din teoria semnalelor.

Cum noi nu vom încerca o descriere matematică a limbajului, putem să ne gândim la convoluție ca la procesul de transformare a unui mesaj prin intermediul unui filtru de natură lingvistică. Niște observații de bun simț pot fi transformate în declarații extremiste prin folosirea unui limbaj dur și viceversa. Gândirea critică se manifestă într-o asemenea situație prin capacitatea minții umane de a aplica o deconvoluție mesajului primit, în sensul identificării și al eliminării influenței unui anumit limbaj, cu scopul recuperării mesajului inițial. Capacitatea minții noastre de a practica deconvoluția se regăsește de fiecare dată când citim cu succes un mesaj puternic agramat sau un text în care anumite litere au fost înlocuite cu cifre, momente în care nu mai putem spune că practicăm o simplă recunoaștere a unor cuvinte.

Totuși, comunicarea publică se leagă de modalități mult mai subtile de transformare a mesajelor. O primă formă de acest tip se leagă de limbajul menit să nu ofenseze pe nimeni. Rolul edulcorărilor este, atunci când sunt folosite sincer, să amâne deconvoluția mesajului astfel încât să evite, pe cât posibil, un șoc al gândurilor negative produse de acesta. Însă în momentul în care limbajul capătă în integralitatea sa o nuanță eufemistică, distingem cel puțin două fenomene nocive. În primul rând, ștacheta pentru decelarea unui eufemism veritabil se ridică până la inaccesibilitate sau deplin ridicol. Apoi, limbajul își mărește complexitatea, pierzându-și concizia, de care limitele noastre fiziologice îl leagă inextricabil. Niciunul dintre aceste argumente nu este suficient pentru o concluzie categorică în privința unui asemenea discurs. Mai degrabă, apreciem că orice dialog privind adaptarea limbajului la anumite sensibilități trebuie purtat punctual, iar argumentele de ordin subiectiv trebuie echilibrate prin apelul la conceptele de ordin tehnic din spatele limbajului nostru.

Pentru a epuiza problema complexității în legătură cu limbajul, ne vom mulțumi să punctăm că avem capacitatea de a transmite prin viu grai informații cam de două ori mai rapid decât prin codul Morse¹. Mai mult decât atât, această rată de transmitere este

independentă de limba în discuție. Intuim aici un punct de pornire în explicarea similitudinilor constructive dintre diferite limbi care nu au avut capacitatea să se influențeze reciproc. Deși se afirmă, pe bună dreptate, că peisajul lingvistic la nivel mondial este foarte divers, remarcăm cum, la nivel fundamental, limbile funcționează remarcabil de similar, datorită bazei fizice comune. Revenind la rapiditatea cu care transmitem informație prin vorbire, constatăm că valoarea estimată de 39 de biți pe secundă este infimă în raport cu orice altă valoare pe care o întâlnim în jurul nostru, mai cu seamă în lumea digitală. Aici, vitezele de internet sub 1 megabit pe secundă sunt de nebăgat în seamă. Fără a ne propune să anulăm în vreun fel diferențele mai importante dintre principiile de operare ale omului și ale computerului, remarcăm doar asimetria fundamentală dintre interfețele acestea. Dacă ne imaginăm o interfață computerizată capabilă să transmită imagini între două minți umane, remarcăm cum întregul demers de a descrie prin limbaj lucrurile văzute cu o anumită ocazie devine ridicol. O revoluție ce s-ar putea produce în curând în acest sens ar fi tastatura la care să scriem prin puterea gândurilor, însă nivelul prezent al tehnologiei recomandă un asemenea dispozitiv numai celor ce nu pot folosi o tastatură convențională.

De altfel, importanța limbajului în viața interioară rezidă în necesitatea sa ca algoritm de comprimare a informației primite de la simțuri. Comprimarea aceasta nu este necesară stocării, ci procesării informației. Vom oferi în continuare diferite date în sprijinul acestei idei. Chiar dacă valorile numerice sunt uneori incerte, din pricina informațiilor lacunare despre funcționarea creierului uman, ordinul lor de mărime este elocvent pentru scopurile noastre. Capacitatea de stocare a creierului uman este enormă, fiind de circa 2,5 milioane de GB². Cantitatea de informație pe care o primim în fiecare zi în timpul liber se situează în jurul a 34 de GB³. O împărțire simplă arată că ne-ar trebui vreo 200 de ani ca să ne umplem creierul, judecat - simplist - ca un computer (fără a socoti, de pildă, uitarea). Cu toate acestea, atunci când se pune problema atenției, adică a direcționării capacității minții de prelua informație, limita coboară drastic, la 120 de biți pe secundă⁴. În funcție de estimările pe care le folosim pentru cantitatea de informație transmisă prin limbaj, vedem că nu ne putem concentra asupra a mai mult de două sau trei persoane care vorbesc simultan, iar această limită nu este impusă de auz, ci de capacitatea de procesare a informației a creierului.

Diferența enormă dintre ceea ce pătrunde în mintea noastră și ceea ce poate fi în mod atent perceput este mediată de către limbaj. Cum anticipam, acesta nu redă fidel adevărul, pe care îl comprimă foarte puternic. Putem însă să înțelegem limbajul ca pe un filtru menit să elimine neesențialul atunci când vrem să transmitem și altora din bogăția gândurilor noastre. Atunci, devine limpede că filtre diferite vor conduce la rezultate diferite în sensul procesării informației. De pildă, timpul este interiorizat diferit în funcție de mărcile sale gramaticale. Nu mai aducem în discuție termenii practic intraductibili din fiecare limbă care par să exprime realități universale.

Prioritatea esențialului asupra adevărului în construcția limbajului indică potențialul pe care îl are manipularea ca extindere a minciunii propriu-zise. Reconfigurarea modurilor de gândire, a punților dintre mormanul de informație din creier și capilarul prin care aceasta poate fi transmisă altora, necesită un efort constant de implantare a unei noi realități lingvistice. „Limba de lemn“ nu este învinsă prin umor de limbaj, așa cum ar putea unii crede, deoarece persoanele expuse acesteia tind să păstreze o parte din cadrul său conceptual. Dincolo de simplitatea în gândire, legitimarea unor exprimări ilogice distruge orice șansă de împământare a rațiunii. Procesul deconvoluției nu oferă o rezoluție totală, așa că unele dintre paralogismele exprimate în limbaj de lemn se propagă nestânjenite în societate. Cu cât mai puternic încapsulat în limba de lemn este un mesaj, cu atât mai anevoios vom putea ajunge la esența sa. O asemenea formă lingvistică nu trebuie numai să modifice limbajul obișnuit în punctele sensibile, ci și să dezobișnuiască vorbitorul din a procesa sintagmele pe care le întâlnește.

Miza politică a reformării limbii a fost evidențiată de nenumărate ori în istorie și stă la baza unor capodopere distopice, precum *1984* a lui George Orwell. România nu face excepție de la acest fenomen. Prima distorsiune majoră a limbajului politic a apărut în discursul public legionar, în care reificarea unor termeni religioși dubla repertoriul tipic fascist al „omului nou“. Singura nelămurire imaginabilă privește forma pe care ar fi trebuit s-o aibă omul nou, legionar; diversele versuri propagandistice sau elogioase la adresa legionarilor căzuți ne propun simultan diferite imagini, greu compatibile între ele: „șoim de fier“, „Arhanghel și munte“, „flacăra mare“ etc. Dintr-o asemenea „ofertă“ aproape că nu este nimic de înțeles. Convoluțiile succesive aplicate unor idealuri simpliste și fără corespondent în realitate dau impresia unei sofisticări a atributelor din această viziune antropologică, fiind un exemplu elocvent de manipulare.

Apoi, instaurarea comunismului în România s-a făcut printr-o fraudă care frapează, dincolo de falsul juridic, prin precaritatea limbajului folosit în acte oficiale, preconizând calitatea formulărilor de pe durata întregului regim comunist și nu numai. Sintagmele precum „formă de stat“ (în decretul de abdicare a Regelui Mihai I, în loc de formă de guvernământ) sau „cetățenia și naționalitatea române“ (decretul prin care acestea îi erau retrase Majestății Sale) sunt omniprezente în comunism. Deși le putem distinge cu ușurință semnificația reală, formele nefirești pe care le îmbracă nu trec nedetectate prin societate, care – ca reacție alergică facilă – își reduce exigența. Superficialitatea pe care formulările tipic comuniste au indus-o în societate se manifestă și astăzi, atât prin mediocritatea discursului public, cât și prin pretențiile reduse ale publicului față de rigoarea lingvistică⁵.

În încheiere, nu ne rămâne decât să aruncăm o scurtă privire asupra limbajului astăzi. Ne situăm, din punct de vedere tehnologic, într-o epocă în care limbajul capătă noi și noi valențe, fără însă a-și pierde menirea de mediator între capacitatea noastră limitată de a comunica și posibilitățile mult mai extinse ale creierului în ansamblu. Presiunile asupra

adevărului lingvistic persistă, cu scopul vechi de a manipula publicul în diferite direcții. Tocmai în acest sens, limbajul de lemn trebuie privit cu aceeași reticență cu care privim minciuna în sine. Deoarece niciodată nu putem reproduce întregul adevăr prin limbaj, acesta fiind în esență un mijloc de comprimare a informației, orice exprimare parazită solicită o risipă nepermisă de atenție.

NOTE

1. Human speech may have a universal transmission rate: 39 bits per second | Science | AAAS ↑
2. What Is the Memory Capacity of the Human Brain? - Scientific American. Estimarea este dificilă deoarece această limită nu a fost atinsă niciodată până acum. ↑
3. The Human Brain is Loaded Daily with 34 GB of Information - Tech 21 Century. Presupunând această cantitate de informație distribuită pe parcursul a 24 de ore, obținem un rată medie de aproximativ 3300 biți pe secundă. Bineînțeles, valoarea maximă este mult mai mare, pentru că în anumite momente acumulăm mult mai puțină informație decât în altele. Comparând valoarea obținută cu estimarea privind rata de transmitere a informației prin vorbire, deducem că primim larga majoritate a informației prin alte mijloace decât limbajul oral. ↑
4. Why It's So Hard To Pay Attention, Explained By Science (fastcompany.com) ↑
5. O lectură fascinantă a reflexiei lingvistice a imaginarului comunist este propusă de Ioan Stanomir în *R.S.R. Lecția de învățământ politic*, Humanitas, 2021. ↑

Imagine: Pixabay